

**la vida democràtica a les iniciatives
i organitzacions d'educació al llarg de la vida**

Aquest número potser un poc encobert i còmplice està dedicat, amorosament i política, al camarada, company i amic sebas parra nuño amb el qual hem viscut i compartit tantes lluites, iniciatives... com derrotes... en un temps prenyat d'esperances i insurreccions, sempre... testimoniatge encarnat i quefer quotidià revolucionari per fer concret allò inèdit viable i allò real possible que sempre ens ha exigit que lluitem per ell; testimoniatge material... segueixes, seguim... i 'escampem, franca, la llavor dels somnis...' en sendes i camins i... envers una educació permanent i popular, emancipadora i antagonista.

Quaderns d'Educació Contínua

la vida democràtica a les iniciatives i organitzacions d'educació al llarg de la vida

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, María José Picher, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Lorena Ordiñana Pérez, Marta Malet Carol, Míla Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés (IPF), Sebas Parra (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter

Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando Marhuenda (UV), Fernando López Palma (UB), Licínio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel i (MSU), Francesc Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez i (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez (epAlv), Magdalena Balle Garcia (CEPA Son Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes (Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC)

Correcció i traducció

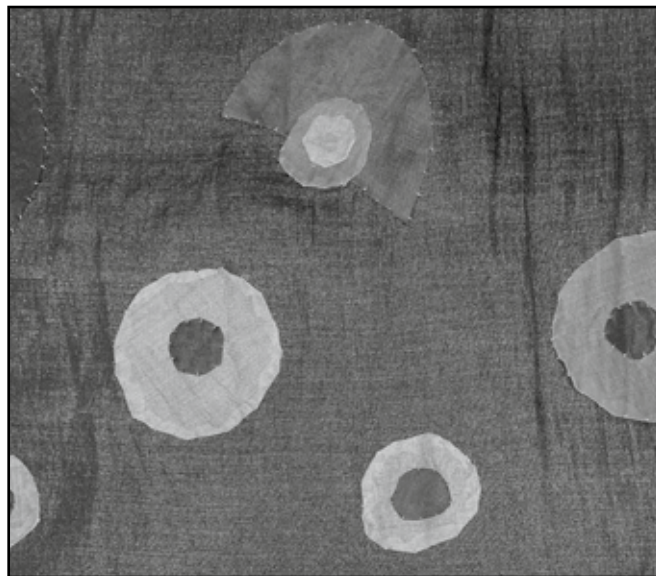
Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació

gap

Quaderns d'Educació Contínua 48

Hivern 2022 • 18 €

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa

Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

Títol: Cercles embastats

Autor: GAP

Tècnica: fotografia digital

Dimensions: 210x210 mm

Any: 2022

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

carpeta

Per una pedagogia radicalment democràtica

Enrique Javier Díez Gutiérrez • 7

Estatisme i interseccionalitat: una aproximació

Consol Aguilar • 18

Educació Ciutadana en Contextos de Malestars, Incerteses, Riscos i

Estranyeses: un projecte d'escriptura-acció-reflexiva

Jorge Osorio Vargas • 28

Autonomia, innovació i transparència: miratges en la Universitat del Simulacre

Clara Arbiol González • 41

contínua

CONFINTEA VII. Marc d'Acció de Marràqueix. Aprofitar el poder

transformador de l'aprenentatge i l'educació d'adults

Institut per l'Aprenentatge al Llarg de Tota la Vida • 51

persones, territoris i experiències

Cultura i pràctica democràtica: una reflexió teòrica-pràctica des de l'àmbit educatiu

Jordi Feu • 65

Vida democràtica. Un procés d'aprenentatge al llarg de la vida. Narració

crítica del procés de participació, democràcia... a l'APAP i l'educació permanent

Encarna Such Cardona, Nieves Roselló Navarro i Paqui Borox López • 76

Institut Creixer: una organització per a joves i adults amb discapacitat intel·lectual

Daiane Rodrigues de Almeida, José Clovis de Azevedo, Rosemari Lorenz

Martins, Jose Maria Sanahuja Gavalda • 80

L'escola pública: Ni un pas enrere. Una defensa des de la sobrietat il·lustrada

Enric Agost Carceller • 92

investigació

Pedagogia crítica i resistència: aportacions des del pensament de Paulo Freire en els temps del col·lapse de la democràcia

Entrevista amb Peter McLaren/Maria Vieira Silva • 101

arxiu

dialògica

Joan Fuster i l'educació popular

Carles Riera Albert • 125

fotografia • 129

llibres

bell hooks, pensament en llibertat

Carmen Martínez Sáez • 133

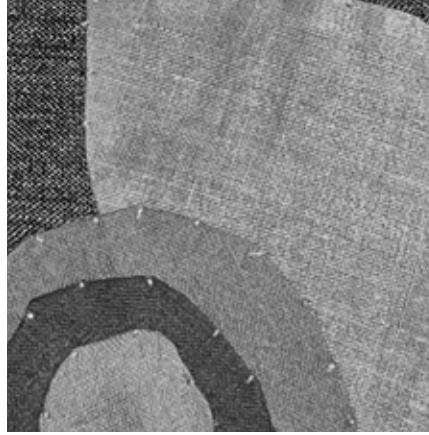
Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitze el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i cursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Cultura i pràctica democràtica: una reflexió teòrica-pràctica des de l'àmbit educatiu

Jordi Feu, director de la Càtedra de Renovació Pedagògica de la Universitat de Girona

Introducció

El tractament de la democràcia a l'escola i per extensió al conjunt del sistema educatiu no és pas un fet nou. Fent un buidatge de les principals bases de dades constatem nombroses publicacions d'una gran qualitat tant per la informació que aporten com per la perspectiva en que aborden el tema. No obstant això, hi ha un aspecte que, ni que sigui de manera parcial, sovint es troba a faltar: proporcionar una definició exhaustiva de democràcia i que aquesta definició sigui prou estructurada com per fer-la operativa a nivell de centres, implicant tots els agents educatius, principalment alumnat, professorat, personal d'administració i serveis i famílies.

L'objectiu d'aquest article és triple: en primer lloc, presentem succintament el concepte de democràcia que té la comunitat educativa estudiada en un projecte d'investigació¹ centrada en el tema que aquí ens ocupa, en segon lloc expossem el concepte de democràcia que el nostre grup d'investigació va conformar a redós de la recerca esmentada a més d'una altra que es troba en curs², i en ter-

¹ *Democracia, participación y educación inclusiva en centros de educación primaria y secundaria*. MECO - Ministerio de Economía y Competitividad (EDU2012-39556-CO2-01).

² *El cuarto impulso de renovación pedagógica en España: un estudio de caso en centros de educación infantil-primaria en las C.C.A.A. de Andalucía, Madrid, Cataluña y Valencia* (PID2019-108138RB-C21).

cer lloc, amb l'objectiu de cloure l'article amb una experiència tangible, s'explica l'assaig de pràctica democràcia impulsada a la titulació de Pedagogia de la Universitat de Girona el curs 2000-2001 i que continua vigent en el dia d'avui.

1. Aproximació al concepte de democràcia per part de la comunitat educativa

Entre els cursos 2013 i 2016 el grup Demoskole de la Universitat de Girona i Vic va obtenir finançament per dur terme la investigació ja esmentada. Un dels objectius de la recerca fou estudiar el concepte de democràcia que tenia la comunitat educativa de cinc centres d'educació infantil i primària i cinc de secundària. La informació obtinguda fonamentalment a partir d'entrevistes i grups de discussió ens va permetre inferir, d'entrada, que tothom tenia una posició unànime amb relació a la democràcia: professionals de l'educació, famílies i alumnes consideraven, en primera instància, que la democràcia és una forma de govern basada en la participació de la ciutadania. Tots els col·lectius, a pesar de la dificultat que tenien en proporcionar una definició estructurada, estaven d'acord en la definició etimològica del terme: "la democràcia és el govern del poble" i consideraven que aquesta forma de govern es diferencia d'altres formes com la tirania, la dictadura, etc.

Tanmateix, així que s'avançà en el treball de camp i se'ls demanà per la concreció de la democràcia, docents, alumnes i famílies diferien –de vegades dins del mateix col·lectiu– en com entenien l'exercici del govern: mentre que alguns consideraven que la democràcia era, essencialment, la celebració periòdica de Consells Escolars, els claustres i les reunions de les AFES, per altres era un funcionament "correcte" d'aquests òrgans en el sentit que s'havia de garantir una representació real dels diferents col·lectius, calia assegurar que tothom s'havia de sentir còmode a l'hora d'expressar la seva opinió, era imprescindible fer un exercici de rendició de comptes, etc. A banda d'aquestes dues posicions, encara n'hi havia una altra que, degudament traduïda per l'equip investigador, vindria a dir que la democràcia es vertebrava a redós d'òrgans institucionals establerts per l'autoritat educativa competent i òrgans no formals creats *ex profeso* que fessin més àgil el procés de presa de decisions.

La progressió en el treball de camp, àdhuc l'establiment d'una relació de confiança entre l'equip investigador i les persones entrevistades va donar peu al plantejament de qüestions de fons en les que cada vegada més s'evidenciaven més discrepàncies. Una d'aquestes qüestions es referia a la representativitat dels membres cridats a participar en els òrgans democràtic i l'altra, al procediment que se seguia per prendre les decisions.

Amb relació a la primera qüestió, la gran majoria dels docents i famílies entrevistades s'inclinava per la democràcia representativa apel·lant a qüestions operatives i pràctiques. La immensa majoria dels alumnes d'educació secundària, més algu-

nes poques famílies i docents –polititzats en el bon sentit del terme i arreglats en posicions ideològiques d’esquerres i alternatives– defensaven la participació de tots els membres de la comunitat (democràcia directa) argumentant, en el cas de les persones adultes, motius pedagògics i, en el cas dels alumnes, el dret de tots i totes a fer sentir directament la seva veu, prescindint així dels intermediaris.

Pel que fa al procediment per prendre les decisions, un sector majoritari optava pel vot, recurrent de nou a qüestions pràctiques com per exemple la necessitat de “no perdre temps”; i un grup reduït (unes poques famílies i molts menys professionals de l’ensenyança) defensaven processos deliberatius essent conscients que demanen més temps però, per contra, impliquen un exercici cívic de primer ordre en el sentit que quan una comunitat delibera, aprèn a argumentar, a negociar, a assajar l’acostament de posicions, etc.

Com a conclusió d’aquesta breu descripció amb relació a la opinió que té la comunitat educativa sobre la democràcia podem dir que s’evidencia, com a mínim, dues qüestions de fons: en primer lloc, que massa sovint donem per suposat que un col·lectiu –en el nostre cas l’educatiu– comparteix el mateix concepte de democràcia quan en realitat no és així. I, en segon lloc, com a derivada de la primera reflexió, no podem parlar de la democràcia en singular sinó que obligatòriament ho hem de fer en plural: en educació i a tots els espais on volem instaurar la democràcia podem transitar des de la democràcia representativa a la directa; podem apostar per un mecanisme democràtic basat en el vot o en la deliberació. A la vista de la investigació realitzada, l’aposta per un model o altra depèn de múltiples factors: de l’experiència política que hom ha tingut en la política formal i no formal, de la vivència i vinculació amb el teixit social, educatiu i associatiu; de l’opció (sobretot en el cas dels adults) per a unes determinades finalitats educatives, per les expectatives socials i per la conformació d’un determinat model de societat i, òbviament, per la ideologia manifesta o latent que tots i totes tenim.

Un dels problemes més freqüents que tenim en educació és que volem dur a terme una pràctica democràtica –això quan s’hi opta, és clar– sense que abans ens haguem posat d’acord en el significat i sentit d’aquesta.

2. Per a una definició de democràcia transversal i operativa

El grup de recerca Demoskole ens vam fixar com objectiu esculpir un concepte de democràcia que integrés diverses perspectives, dimensions i elements. Certament va ser un exercici tan interessant com difícil: interessant per la multidisciplinarietat de les persones que vam intervenir en el procés (mestres, pedagogs, sociòlegs, antropòlegs i filòsofs), i difícil per la gran quantitat d’aspectes que hi volíem incloure-hi de manera ordenada i amb la possibilitat de ser operativitzats. Aquest treball de conceptualització fou, mirat amb perspectiva, interessant en el

³ Feu Gelis, Jordi; Simó Gil, Núria; Serra Salamé, Carles; Canimas Brugué, Joan. (2016). Dimensiones, características e indicadores para una escuela democrática. *Estudios pedagógicos (Valdivia)*, 42, 449-465.

procés i enormement satisfactori en els resultats. Las tasca de construcció social i política del concepte es va realitzar en el marc d'uns seminaris interns on el diàleg, la discussió, la confrontació d'idees i posicions foren imprescindibles per arribar a una postura consensuada. Podem ben dir que l'exercici de conceptualització de la democràcia es va fer a través d'un procés artesanal i democràtic fonamentat en l'escolta activa i en la capacitat de tots i totes per transaccionar sobretot en aquelles qüestions que de vell antuvi teníem molt fiançades. Pel que fa al resultat obtingut vam ser capaços d'endregar una definició complexa i polièdrica a partir de la qual es van concretar uns indicadors³ que han estat treballats en centres educatius preocupats per millorar la qualitat democràtica.

Per democràcia entem el conjunt d'estructures, pràctiques, accions o dinàmiques que fan possible l'establiment i vivència de la governança, l'habitança i l'alteritat. Des del nostre punt de vista, la democràcia també té a veure amb l'establiment d'un ethos que integra tot un seguit de valors, virtuts i pràctiques pròpies de la democràcia republicana.

Abans d'explicar succintament cadascun d'aquestes quatre dimensions, però, cal introduir un breu apunt sobre l'oportunitat d'incorporar una cinquena dimensió que ha pres força, sobretot, en el moment que hem realitzat cursos de formació adreçats a mestres i professors. En el transcurs d'aquestes formacions, basades en la presentació i discussió de les dimensions teòriques suara presentades, han estat molt els professionals de l'ensenyament que ens han plantejat si es pot fer una escola democràtica a partir d'una metodologia d'ensenyament-aprenentatge de tipus tradicional. Aquesta qüestió ens ha portat abordar la qüestió **metodològica** –qüestió que només esbossarem després d'haver presentat les quatre dimensions anteriors.

La **governança** és el conjunt d'òrgans i processos participatius relacionats amb la presa de decisions que afecten la relació entre les persones o que tenen una dimensió interpersonal o d'interès comú o col·lectiu. És important ressaltar que perquè els òrgans i processos participatius siguin democràtics han de complir uns determinats requisits que tenen a veure amb condicions estructurals, procedimentals i personals; d'aquí ve que, contradient allò tant establert, qualsevol òrgan o procés participatiu no és per sé democràtic.

Els òrgans i processos participatius democràtics en l'àmbit educatiu són diversos: n'hi ha d'estandarditzats per l'administració i propis (establerts pel centre), institucionalitzats (recurrents i payoutats) i no institucionalitzats (esporàdics i sovint poc payoutats), etc. Aquests òrgans i processos democràtics, a més, es diferencien, pel tipus de participació (representativa o directa), per la representativitat dels diferents membres o estaments (quan l'òrgan està format per diferents estaments, és clar) i per l'atribució o competència que se'ls hi dona (òrgans fonamentalment informatius, consultius, deliberatius i decisius).

En el sistema educatiu abunden, per bé que no són exclusius, els òrgans i processos administratius dissenyats per l'administració, sovint amb un elevat grau d'institucionalització, amb un predomini la participació representativa estamental amb quotes desiguals segons el col·lectiu, i les decisions se solen prendre a través del vot. Aquesta realitat, que aquí la deixem només apuntada, considerem que té importants limitacions de cara a aconseguir una democràcia “radica” i “plena”, a banda que està molt allunyada de la realitat dels adolescents i joves ⁴.

L'habitança l'entendem com a condició prèvia perquè la comunitat educativa (plural i heterogènia) pugui participar realment en les estructures i processos de participació democràtics, però des d'una perspectiva més oberta també ens referim al conjunt d'accions que fan que els alumnes estigui bé i se sentin bé per complir la seva principal comesa que és la de ser feliços i superar amb èxit els diferents trams del sistema educatiu. Es tracta, com es pot veure, d'un principi molt ampli i segons com difús però que per això no es pot menystenir i per aquest motiu eixamblem una mica més la seva explicació.

Perquè les persones puguin participar de la vida democràtica en condicions d'igualtat, cal vetllar perquè aquesta igualtat no sigui només formal, sinó que sigui real. És a dir, cal garantir que les persones tinguin cobertes les seves necessitats (econòmiques, socials, culturals) per tal que puguin participar en condicions d'igualtat en els processos democràtics. Cal que tinguin cobertes necessitats com són la salut, l'habitatge, el treball, la cultura, etc. Sense aquesta igualtat bàsica, qualsevol aspiració la participació democràtica sovint esdevé pura retòrica i es fonamenta en una desigualtat que perverteix el fonament de la democràcia.

Un sistema democràtic que té en compte l'habitança, doncs, vetllarà perquè les persones cridades a la participació tinguin resoltes aquestes qüestions bàsiques que són prioritàries i prèvies a la participació en els processos de presa de decisions (governança).

Tal i com hem esmentat, el concepte d'habitança també es pot entendre en el sentit de vetllar (o garantir) pel benestar de les persones i la seva qualitat de vida. En aquest sentit, consisteix a crear les condicions perquè la comunitat se senti acollida i segura en el context on és cridada a la participar i pugui portar a terme en condicions la seva principal comesa. Pel que a nosaltres es refereix, això vol dir vetllar per un bon clima de centre, que el centre sigui un bon lloc per aprendre, que compti amb els recursos econòmics i humans suficients perquè els docents puguin fer la seva feina i perquè els alumnes siguin feliços i puguin superar amb èxit les diferents etapes educatives.

L'alteritat té a veure amb el conjunt d'accions (polítiques, programes, accions pròpiament dites) i actituds que fan possible el reconeixement “normalitzat”, digne i positiu de persones o col·lectius no hegemònics i que per aquesta condició fàcilment

⁴ Benedit, René, (2020). Participación social y política de los jóvenes de la Unión Europea. A.D. *La participación social y política de los jóvenes en el horizonte del nuevo siglo*. Buenos Aires: LACSO, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales.

queden invisibilitats o representats d'una forma negativa (estigmatitzats). L'alteritat fa referència al reconeixement de "l'altre", hi ha qui parla de "l'altre radicalment diferent", i hi ha qui fa esment d'un reconeixement multidimensional: legal (la llei reconeix a "l'altre"), social (la institució i la cultura d'aquesta valora positivament a "l'altre") i afectiu (les persones que formen part de la institució valoren i "estimen" a "l'altre").

A banda del que hem dit, l'alteritat és una dimensió important a tenir present per assolir formes de participació i de govern democràtiques. Des d'aquesta perspectiva es planteja que no és suficient amb garantir el principi d'igualtat entre les persones, sinó que a més cal vetllar perquè: a) aquesta igualtat arribi a totes les persones sigui quin sigui el seu origen, creences religioses, llengua, opcions sexuals o altres. És a dir, que cal evitar que a partir d'aquestes formes de diversitat s'estableixin principis de desigualtat; i b) el principi d'igualtat no s'imposi a tothom de manera arbitrària vulnerant el principi de llibertat. És a dir, cal vetllar pel respecte a les opcions minoritàries (sempre que aquestes opcions no vulnerin altres principis bàsics) i per evitar que les opcions de la majoria s'imposin de manera arbitrària.

A les tres dimensions identificades fins ara (governança, habitança i alteritat) cal afegir-n'hi una altra que moltes vegades actua de manera transversal: l'establiment d'un **ethos** que propagui i sobretot faci viure determinats valors, virtuts i actituds que entronquin amb un model de ciutadania singular: un ciutadà/ana actiu/a, amb criteri i amb capacitat per articular projectes col·lectius que fomentin el bé comú. Quins valors, virtuts i capacitats poden realment fomentar el que acabem de dir? Certament la llista és llarga, però valgui com a punt de partida la llibertat, la responsabilitat, el compromís, la templança; la capacitat de saber escoltar, saber buscar informació, saber contrarestar la informació i trobar criteris de veracitat, saber seleccionar la informació rellevant, emetre pensament crític, expressar les idees pròpies, plantejar alternatives, resoldre conflictes de manera pacífica, col·laborar en les decisions col·lectives, etc.). L'ethos, tan ben definit per Bourdieu⁵ –malgrat fer-ho en un context discursiu i analític propi de la sociologia reproduccionista– té a veure al cap i a la fi amb el que de manera més sovintejada anomenem cultura de centre, clima, "aire"....), quelcom que, a priori, sembla molt abstracte i eteri però que no passa en absolut inadvertit així que entrem en un centre i observem les interaccions entre les persones.

Metodologia: certament la dimensió metodològica, entenent-la en allò més essencial com el conjunt de recursos, materials, dispositius i procediments per portar a terme el procés d'ensenyament –aprenentatge en els diferents espais educatius, constitueix una peça important per tot allò que implica. A través de la metodologia utilitzada construïm, transmetem i vehiculem un tipus de coneixement, a més de teixir un tipus d'interaccions i relacions socials entre iguals i entre persones que ocupen diferents

llocs pel que fa al poder. L'ús dominant –i ja no diguem exclusiu– d'una metodologia tradicional a l'aula, tot ens porta a pensar que fomenta molt poc –o gens– la democràcia. Això és així perquè, des del nostre punt de vista, es val d'un ethos poc democràtic: autoritat repressiva del docent, transmissió de coneixement “enllaunat” que prescindix dels interessos dels alumnes, desconfiança entre docent i discent, avaluació coercitiva, control punitiu, treball individual i memorístic, etc. En canvi, una metodologia basada en els principis de la pedagogia activa, l'Escola Nova, l'educació lliure o viva, propicia –si es fa bé i a pesar del què digui una determinada literatura sociològica⁶– un altre tipus de relacions i una altra manera de subjectivar el saber.

3. L'experiència democràtica a la titulació del Pedagogia de la Universitat de Girona

L'experiència que tot seguit expliquem té a veure amb una reforma integral i de gran calat que es va dur a terme a l'antiga llicenciatura de Pedagogia el curs 1999-2000. Aquesta reforma, desenvolupada en un període relativament curt si tenim en compte els tempos universitari (quatre anys), va incidir en determinats àmbits, tots claus a l'hora de transformar una titulació que per diverses raons havia esdevingut la “parenta pobra” de la Facultat d'Educació i Psicologia. La reforma va incidir en la imatge interna i externa de la titulació, en la configuració d'un nou pla d'estudis, en la transformació de la concepció de les pràctiques, en la incorporació de noves dinàmiques d'ensenyament-aprenentatge, en la institucionalització de nous espais educatius i en una proposta per incorporar la democràcia. Aquesta proposta va sorgir després constatar una escassa participació de l'alumnat atribuïda a l'existència d'estructures participatives rígides i en bona part caduques; a la presència d'òrgans de presa de decisions clarament discriminatoris (a favor sempre del professorat); a la dilació de les problemàtiques que plantejaven els alumnes en els òrgans oficialment establerts; etc. També hi feia el poc temps de que disposaven els estudiants per poder parlar de les problemàtiques de la llicenciatura i a la falta de confiança per poder expressar el que sentien, entre molts altres factors. Vistos els problemes i feta la diagnosi, es va triar l'opció d'emprendre diverses mesures per aprofundir o implantar pràctiques i dinàmiques generadores de valors integradors relacionats amb la democràcia, la participació, el debat, la crítica, la llibertat responsabilitzada, el compromís, la igualtat, etc.

Tenint en compte l'emmarcament teòric que hem presentat per explicar la democràcia, el conjunt d'accions que es van portar a terme van incidir en les dimensions de la governança i, de manera més tangencial en les de l'habitança i l'ethos.

Amb relació a la governança es va constituir *ex novo* el *Consell d'Alumnes de Pedagogia* (CAEP, més endavant anomenat Fòrum), el *Plenari* i el *Comitè Orientador de la Política de l'Estudi de Pedagogia* (COOPEP), i amb l'objectiu de democratitzar alguns dels òrgans ja existents s'introduïren modificacions substancials en la compo-

⁶ Lerena, C. (1983). *Reprimir y liberar. Crítica sociológica de la educación y de la cultura contemporáneas*. Madrid: Akal.

sició del *Consell d'Estudis* (un òrgan prescriptiu establert en el reglament de la Facultat).

El CAEP, inicialment es va concebre i més endavant s'ha definit com “un espai col·lectiu, volgutament informal, on els membres que en formem part ens informem del que passa al nostre voltant, reflexionem sobre la nostra pròpia pràctica, parlem amb veu alta d'allò que ens interessa, ens escoltem els uns als altres i proposem accions concretes per millorar de manera progressiva l'estudi de Pedagogia. Tot això ho fem partint dels principis teòrics de l'acció comunicativa i ens basem en el discurs de J. Habermas”. Hi participa el coordinador/a del grau i tots els estudiants de cada curs (ocasionalment també hi pren part el secretari administratiu de la titulació) i es reuneix com a mínim un cop per semestre. En el transcurs de la sessió es comenta el funcionament i desenvolupament de totes i cadascuna de les matèries (abordant sistemàticament aspectes relacionats amb els continguts, la metodologia que empra el professorat, l'avaluació i el grau de compromís de l'alumnat). Un cop acabada la discussió s'aixeca acta i es distribueix a tota la comunitat amb el compromís que cada professor/a ho comentí a classe. Al primer CAEP del curs, el coordinador/a reparteix entre els membres una carpeta amb la documentació següent: les funcions del CAEP, l'historial del curs anterior (cal que els estudiants coneguin “l'herència” dels seus companys) i es presenta un lema amb els valors que de manera específica es volen treballar durant el curs.

El PLENARI és un òrgan conformat pel conjunt del professorat, alumnat i el PAS de la titulació, es troba una única vegada durant el curs, quan s'han acabat les classes i els exàmens. En el transcurs d'una tarda, la comunitat del grau valora críticament i amb arguments plausibles el desenvolupament del curs, ressaltant els aspectes que han funcionat, els que poden millorar i els que cal revertir completament per considerar que han fracassat. D'aquesta anàlisi retrospectiva de curs es treuen conclusions per millorar el grau, i el secretari/ària (un o una estudiant) pren nota dels principals temes que s'han abordat i es fan arribar al Comitè Orientador de la Política de l'Estudi de Pedagogia (COOPEP).

El COOPEP, que a diferència dels òrgans anteriors no existeix a l'actualitat, es va concebre com un grup de treball operatiu encarregat prendre el testimoni del PLENARI. Estava format pel coordinador/a més quatre estudiants (escollits per i entre els estudiants que participaven en el PLENARI) i tenia com objectiu: i) seleccionar cinc o sis aspectes problemàtics debatuts en el PLENARI, i ii) elaborar una proposta de millora per ser implementada el curs següent. A efectes reals, doncs, el COOPEP era l'encarregat de dissenyar la política educativa estratègica del nou curs.

Encara en l'àmbit de la governança es van realitzar dues accions més. Una incidí, com s'ha comentat anteriorment, en la modificació del Consell d'Estudis (l'òrgan estatutari encarregat d'escollir i aprovar les assignatures optatives que s'imparteixen

cada any, d'aprovar l'horari i el calendari de la titulació, de donar el vistiplau a l'assignació de professorat per part del Departament, etc.). Si fins aleshores aquest Consell estava representat en dues terceres parts pel professorat i una per l'alumnat, en el moment que es produí el canvi es va aconseguir la paritat entre ambdós col·lectius, atorgant un vot de qualitat –quan fes falta– al coordinador/a. La segona acció tingué a veure amb l'elaboració d'una publicació en la que s'explicava la funció, la composició, el procés de presa de decisions i la periodicitat de tots els òrgans de participació (tant dels formals com dels no formals) en els que hi podien prendre part els estudiants. L'objectiu d'aquesta publicació era que els estudiants tinguessin coneixement del ventall de possibilitats de cara a fer present el seu col·lectiu i fer sentir la seva veu. Certament, aquest fet tan senzill de posar per escrit allò que pràcticament només era conegut pel professorat –i probablement no tot– va tenir la seva repercussió: durant força anys, estudiants de Pedagogia foren presents al Claustre, a la Junta de Facultat i a comissions específiques on es prenia decisions importants amb efectes directes sobre l'alumnat.

En la introducció d'aquest apartat s'ha comentat que també es van emprendre accions alienades amb l'habitança (el benestar de les persones com a condició per, entre altres aspectes, predisposar-les a participar) i l'ethos (valors, actituds i pràctiques que configuren una matriu democràtica). Per raons d'espai, en farem només un breu esment.

Amb l'objectiu que els i les estudiants se sentin bé, formin part d'una comunitat viva i amb sentit, i amb la pretensió de donar-los-hi relleu i protagonisme en aspectes transcendentals es va crear la *Revista de Pedagogia*, una revista portada pels estudiants i acompanyada pel coordinador on s'hi evocaven reflexions pedagògiques, anhels, preocupacions i reflexions sobre la vida del grau; se'ls confià la organització i programació de les *Tardes Pedagògiques*: una activitat pedagògica-cultural oberta a tota la comunitat de la Facultat en la que, entre altres activitats, els estudiants presentaven llibres que s'acabaven de publicar; participaren activament en la reforma del pla d'estudis; foren els encarregats d'organitzar la festa de graduació i els responsables de dinamitzar l'acollida dels estudiants de primer curs; crearen una associació d'estudiants (Paidèia); i s'ocuparen de realitzar les rodes de premsa cada vegada que hi havia novetats que es consideraven d'interès social. En definitiva, doncs, es muntà un dispositiu ampli perquè els estudiants recuperessin la veu que es mereixien i parlessin amb veu pròpia.

Conclusió

En el transcurs d'aquest article hem volgut presentar (millor dit, apuntar) una reflexió àmplia i variada sobre la democràcia en l'àmbit educatiu. Considerant el contingut dels diferents apartats ens agradaria ressaltar que la democràcia és un mitjà i un fi

⁷ Com les que explica Max Van Manem (1998) a *El tacto en la enseñanza: el significado de la sensibilidad pedagógica*. Barcelona: Paidós Ibérica.

a la vegada, que va –com ens deien alguns mestres– més enllà d’una forma de govern, que la democràcia és, a banda de tot el que hem explicat, una manera de ser i de d’estar, una manera de relacionar-me “jo”, “nosaltres” amb els altres; i que la millor manera “d’aprendre” la democràcia és, com han dit tantes vegades pedagogs i pedagogues arrengrerats en els postulats de la pedagogia crítica, a través de la pràctica diària, del nostre testimoni, de l’acció educativa sovint manifestada en les “petites coses”⁷. A la vista del nou ordre mundial; de la realitat política, econòmica i social europea, espanyola i catalana, la cultura democràtica és una urgència que no podem obviar.

Referències bibliogràfiques

- BARBER, B. R., (1984). *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.
- BENEDIT, René, (2020). “Participación social y política de los jóvenes de la Unión Europea” a A.D. *La participación social y política de los jóvenes en el horizonte del nuevo siglo*. Buenos Aires: LACSO, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales.
- BERNSTEIN, R, (2010). *Filosofía y Democracia: John Dewey*. Barcelona: Herder.
- BOURDIEU, P. (2014). *La reproducció*. Vic: Eumo Editorial.
- CARRILLO, I.; FEU I GELIS, J., (2015). La participació en educació com a expressió de qualitat democràtica, *Temps d’Educació*, 48, 151-172.
- FEITO ALONSO, R. (2014). Treinta años de consejos escolares: la participación de los padres y de las madres en el control y gestión de los centros sostenidos con fondos públicos. *Profesorado: Revista de curriculum y formación del profesorado*, 18, 2, 51-67.
- FEITO, R. (2009). Éxito escolar para todos. *Revista Iberoamericana de Educación*, 50: 131-151.
- FEITO, R. (2010). Escuela y democracia. *Política y sociedad*, 47, 2, 47-61.
- FEU I GELIS, J.; MARQUÈS SUREDA, S. (2004). Democràcia i participació a l’estudi de pedagogia de la Facultat d’Educació i Psicologia de la UdG: somnis, utopies i realitats. *Revista catalana de pedagogia*, 3, 103-118.
- FEU, J., (2005). ¿Es cierto que los estudiantes no participan?, *Cuadernos de pedagogía*, 350, 44-47.
- FEU GELIS, Jordi; SIMÓ GIL, Núria; SERRA SALAMÉ, Carles; CANIMAS BRUGUÉ, Joan. (2016). Dimensiones, características e indicadores para una escuela democrática. *Estudios pedagógicos* (Valdivia), 42, 449-465.
- FEU, J.; PRIETO, O., SIMÓ, N., (2016). ¿Qué es una escuela verdaderamente democrática?, *Cuadernos de pedagogía*, 465, 90-97.
- FEU GELIS, Jordi & TORRENT FONT, Albert. (2018). Democracia y participación: la voz (silenciada) de los alumnos, *Voces de la Educación*, número especial, 43- 51.

- FEU, J.; BESALÚ, X., (2019). *Els mestres i la cultura democràtica i participativa. Com fomentar les actituds i les pràctiques democràtiques i participatives*. Barcelona: Octaedro.
- GIROUX, H., (2005). *Estudios culturales, pedagogía crítica y democracia radical*. Madrid: Popular.
- LAWY, R. & BIESTA, G., (2006). Citizenship-as-practice: The Educational Implications of an Inclusive and Relational Understanding of Citizenship. *British Journal of Educational Studies*, 54, 1, 34-50.
- LERENA, C. (1983). *Reprimir y liberar. Crítica sociológica de la educación y de la cultura contemporáneas*. Madrid: Akal.
- SIMÓ-GIL, Nuria, & FEU GELIS, Jordi. (2018). Ampliar la participación democrática del alumnado en los centros educativos ¿Es posible? *Voces De La Educación*, número especial, 3-10.
- VAN MANEM, M. (1998) a El tacto en la enseñanza: el significado de la sensibilidad pedagógica. Barcelona: Paidós Ibérica.

INSTITUTO
Paulo Freire

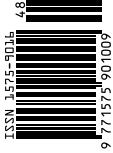
Associació de Persones
Adultes Participants
CPFPAFRANCESCOSCHIMORATA

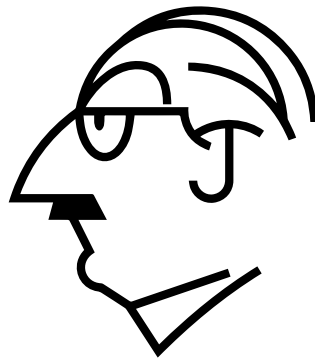
TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

*'amb els sistemes
d'ensenyament vigents
–i no sols els carpetovetònics–,
les criatures –no sols–
abandonen els estudis,
elementals o superiors, amb
una escassíssima curiositat
intel·lectual, i de vegades amb
un odi formal a la 'cultura'.
Joan Fuster*

CENT de FUSTER

 **GENERALITAT
VALENCIANA** | **TOTS
A UNA
VELL**